

VISUOMENĖS SAUGUMO IR ŽMOGAUS TEISIŲ RYŠYS KAIP ANTITERRORIZMO IDEOLOGIJS LEGITIMACIJOS PAGRINDAS

Doc. dr. Vytautas Šlapkauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedra
Ateities g. 20, LT–08303 Vilnius
Telefonas 271 46 97
Elektroninis paštas tfk@mruni.lt

*Pateikta 2004 m. gruodžio 20 d.
Parengta spausdinti 2005 m. gegužės 15 d.*

Pagrindinės sąvokos: saugumas, grėsmės, minimali ir maksimali valstybė, visuomenė, žmogaus gyvybė ir orumas, žmogaus teisės, terorizmas, globalizacija, informacinė era, antiterorizmo ideologija.

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjamos visuomenės saugumo ir žmogaus teisių ryšio prasmė ir šiam ryšiui kylančios grėsmės socialinės raidos lūžio laikotarpiais. Šis ryšys klostėsi ir klostosi sudėtingoje istorinėje visuomenių kultūros raidoje iš pradžių kaip moralinė, o dabar ir kaip teisinė žmogaus gyvybės ir orumo apsauga. Šių pagrindinių vertybių teisinė apsauga laiduoja socialinių ryšių sklaidą ir yra esminis pagrindas neutralizuoti naujas grėsmes bei toliau plėtoti visuomenės saugumą.

Dauguma grėsmių individui kyla dėl to, kad žmonės gyvena socialinėje aplinkoje. Ji generuoja neišvengiamą socialinį, ekonominį ir politinį spaudimą. Pagrindinis grėsmių žmogui šaltinis yra valstybė. Tiesiogiai arba netiesiogiai iš valstybės kyla keturios grėsmių kategorijos: 1) iš įstatymų priėmimo ir taikymo kylančios grėsmės; 2) iš tiesioginio valstybinio administravimo arba politinio veiksmo prieš individą arba jų grupę kylančios grėsmės; 3) iš kovos dėl valstybės mechanizmo kontrolės kylančios grėsmės; 4) dėl valstybės išorinio saugumo politikos kylančios grėsmės.

Terorizmas patenka į kovos dėl valstybės institucijų kontrolės keliamų grėsmių kategoriją. Visos terorizmo atmainos grasina individams: ir tos, kurių taikinyis yra valstybės aparatas, ir tos, kurių taikinyis yra gyventojai. Terorizmas, kaip ir kitos politinės prievartos formos, ne tik tiesiogiai neigia individų saugumą, bet ir stiprina valstybės grėsmes individų saugumui. Ilgai valstybę varginantis terorizmas kelia išorinį pavojų valstybės saugumui.

Politinės prievartos formos dažniausiai įsivyrąja socialinės raidos lūžio laikotarpiais, kai iš esmės keičiasi politinės jėgos ir jų tarpusavio santykiai. Dabartiniu laikotarpiu vyksta visuomenių socialinės raidos lūžis planetos mastu, kurį sukelia perėjimas į informacinę erą, sutampantis su globalizacijos plėtimosi sąlygomis. Globalizacija tapo ne tik žmogiškosios būties naujuoju matmeniu, bet ir tarptautinio terorizmo reiškimosi kontekstu. Tarptautinis terorizmas, kaip globalizacijos neigiamas šėešėlinis padarinys, yra galingas iššūkis Vakarų visuomenių demokratinio politinio režimo modelio gyvybingumui.

Antiterorizmo ideologija gali būti dviejų iš principo skirtingų krypčių. Viena jų gali kliautis tik valstybe, kuri, siekdama kovos su terorizmu veiksmingumo, gali įtikinti visuomenę laikinai apriboti pagrindines žmogaus teises, ir taip toje kovoje tapti augančia grėsme ginamų individų saugumui. Pilietinės visuomenės požiūriu, esminė yra ta strategija, kuri remiasi abipusiu valstybės saugumo ir individo saugumo ryšiu. Pilietinės visuomenės subjektai turi aktyviai kurti socialinių ryšių tinklus ir taip įsitraukti į visuomenės saugumo kūrimą bei jo apsaugą. Toks abipusis valstybės ir individo saugumo ry-

šys suprantamas kaip normali socialinių subjektų sugyvenimo sąlyga. Ši kovos su terorizmu ideologija turi riboti galimybes įsigalėti tokiai valstybei, kuri pati taptų augančių grėsmių individų ir visos visuomenės saugumui šaltiniu. Todėl neišvengiamai ir pabrėžtinai reikia saugoti žmogaus teises ir laisves net terorizmo grėsmių akivaizdoje.

Ižanga

Šiuolaikiniame pasaulyje Vakarų aktyviomis pastangomis paplito ir įgavo pripažinimą šios vertybės: žmogaus teisės turi esminę reikšmę, demokratija yra stipresnė už tironiją, rinka yra efektyvesnė už komandinę ekonomiką, atvirumas geriau už saviizoliaciją. Dėl informacinės revoliucijos poveikio vyksta socialinių ryšių ir santykių erdvinės ir laikinės organizacijos formų giluminė transformacija, nes elektroniniais ryšiais galima lengvai ir greitai užmegzti komunikacinius ryšius tarp subjektų, esančių bet kuriame Žemės paviršiaus taške. Komunikacinių ryšių globalumas ir jų pagrindu besikuriantis naujos bendrijos keičia įprastą erdvės ir laiko suvokimą. Tai metaerdvė, kuri vienu metu yra ir naujai besiformuojančių bendrijų intensyvios sąveikos ypatinga (internetinė) aplinka, ir universalus kontekstas, apimantis įprastas geografines erdves. Pasaulis be ribų, prarandantis teritorijos ir atstumų būta reikšmę ir pradedantis įgauti naujus realius kontūrus. Šiame socialiniame pasaulyje laiko tėkmė greitėja. Tai, ką anksčiau galima buvo padaryti per keletą mėnesių arba metų, dabar – per keletą dienų arba mėnesių. Socialinės sąveikos procesai darosi vis intensyvesni ir įgauna anksčiau nežinomą plėtotę. Kitaip tariant, šiuolaikinė žmogiškoji būtis įgavo naują matmenį – globalumą [1, p. 31–46].

Globalizacija sukelia ir teigiamų, ir ypač neigiamų socialinių padarinių. Svarbiausia yra tai, kad įprastos nacionalinio lygio socialinės kontrolės, koordinacijos ir valdymo priemonės praranda savo veiksmingumą globalizacijos apimtame pasaulyje. Globalizacija pagreitino ir „išlaisvino“ daug neigiamų socialinių reiškinių, kuriems suvaldyti nepakanka vienos valstybės galių, pavyzdžiui, demografinių ir ekologinės degradacijos pokyčių, atsilikimo ir skurdo, narkomanijos ir terorizmo, šešėlinės ekonomikos ir tarptautinio nusikalstamumo ir t. t.

Šio tyrimo tikslas – atskleisti visuomenės saugumo ir žmogaus teisių ryšį ir jo užtikrinimo būtinybę dabartiniu visuomenių socialinės raidos lūžio laikotarpiu, kurį suponuoja perėjimas į informacinę erą, sutampančią su globalizacijos plėtimusi ir tarptautinio terorizmo iššūkiais.

Saugumas kaip socialinė problema

Saugumas – tai apsaugos ir apsisaugojimo nuo pavojų būklė bei pasitikėjimas savo žinojimu. Ši sąvoka apima ir objektyvų saugumą, ir saugumo jausmą (subjektyvų saugumą), ir pasitikėjimą saugumu (abejonių nebuvimą). Nagrinėdami saugumą, susiduriame su įvairių vertybių apsaugos problemomis. Dalies vertybių, pavyzdžiui, gyvybės, sveikatos, statuso, gerovės, laisvės, apsauga yra labai sudėtinga, nes jas praradus sunku, o kai kuriais atvejais net neįmanoma jų atkurti. Todėl visada lengviau saugumo sąvoką taikyti daiktams nei žmonėms. Žmonių ir visuomenės saugumas yra svarbiausia socialinė (bendruomeninė) problema. Tai verčia išskirti ir nuolat nagrinėti žmonių saugumui kylančias grėsmes.

Dauguma grėsmių individui, – rašo B. Buzanas, – kyla dėl to, kad žmonės gyvena socialinėje aplinkoje, kuri generuoja neišvengiamą socialinį, ekonominį ir politinį spaudimą [2, p. 71]. Dažniausiai išskiriami keturi socialinių grėsmių tipai: fizinės grėsmės (skausmas, sužeidimas, mirtis), ekonominės grėsmės (nuosavybės atėmimas arba sunaikinimas, įsidarbinimo arba naudojimosi išteklių galimybių atėmimas), grėsmės teisėms (įkalinimas, žmogaus teisių paneigimas) ir grėsmės statusui (viešas pažeminimas). Šie grėsmių tipai dažniausiai pasireiškia ne po vieną, o keli iškart.

Grėsmių individui egzistavimas visuomenėje rodo didelę dilemą, kylančią iš politinės filosofijos pagrindo – kaip suderinti individo veikimo laisvę, kad ji nekeltų tikros ir potencialios grėsmės kitų individų laisvėms, arba kaip padidinti bendruomenės laisvę nedidinant valdžios priespaudos. Šią dilemą sprendė ir sprendžia įvairios socialinės sutarties teorijos, ieškodamos individo ir visuomenės (valstybės) priimtino tarpusavio santykių pusiausvyros. Galutinai ją išspręsti neįmanoma, nes ir individai, ir visuomenė gali egzistuoti tik nepalaujamai kurdami savo funkcionavimo sąlygas. Koks nors jų socialinės raidos sustingimas arba sulėtėjimas veda prie saugumo problemos paaštrėjimo. Tačiau ir savo funkcionavimo sąlygų palaikymas bei kūrimas taip pat verčia nuolat galvoti apie saugumą. Kitaip tariant, individai ir visuomenė funkcionuoja nuolat patirdama didesnę arba mažesnę nesaugumo ke-

liamą įtampą, saugumas nuolatos turi būti palaikomas ir kuriamas. Saugumo ir pasitikėjimo kūrimas yra nenutrūkstama individo ir visuomenės (valstybės) veikla arba nuolatinė būklė.

Nepalaujamas saugumo ir pasitikėjimo kūrimas nereiškia, kad šiame procese negalima pasiekti kokių nors konkrečiai apibrėžtų individo ir visuomenės (valstybės) tarpusavio santykių pusiausvyros stabilumo formų. Konkrečių visuomenių socialinės struktūros formavimosi ir raidos ypatumai apibrėžia ribas, kuriose vyksta žmogaus egzistencijos materialinių priemonių atkūrimas. Visuomenė – tai sistema realių santykių, į kuriuos žmonės sueina savo kasdienėje veikloje. Laipsniškai susiformuoja toks visuomenės (bendruomenės) vientisumas, vadinamas socialine struktūra, kuri įprasmina visuomenės egzistenciją: visuomenė (bendruomenė) ima teisės normomis saugoti sąlygas, būtinas žmonių egzistencijos priemonėms ir jai pačiai atkurti. Tokios sąlygos yra: socialinės erdvės (valdomos teritorijos) vienybė, ekonominės ir teisinės erdvės vienybė, kalbos bendrumas, socialinių normų, stereotipų ir vertybių vienybė. Šios sąlygos leidžia žmonių grupėms sueiti į nuolatinės sąveikos formas. Iš jų išvedami reguliaciniai principai, įskaitant ir žmogaus padėtį visuomenėje apibrėžiančius principus.

Anksčiau arba vėliau „subręsta“ žmogaus padėties bendruomenėje (visuomenėje) klausimas. Asmenybės santykio su socialine visuma klausimas yra esminis ir, anot Dumonto [3, p. 3], atsakymo į jį ieško kiekviena civilizacija. Žmogaus padėtį visuomenėje visada lemia ir reguliuoja joje veikianti teisė kaip socialinis institutas. Teisės normos ir jų interpretacijos atspindi tikrąjį asmenybės statusą. Galima sakyti, kad visuomenės požiūris į teisę lemia ir jos požiūrį į asmenybę. Kai teisės nepaisoma ir jos reikšmė socialinių ryšių sistemoje menka, dažnai pažeidinėjamos visuomenės narių teisės, ir priešingai, kai teisė labai vertinama, atsiranda tam tikros žmogaus egzistavimo garantijos, kurias gerbia visuomenė.

Taigi visuomenės (bendruomenės) socialinės struktūros formavimosi procese susiklosto žmogaus egzistencinės būties norminis pagrindas, apibrėžiantis žmogaus laisvės ribas. Savo egzistenciją laipsniškai apmąstanti ir jos norminį pagrindą įsisąmoninanti bendruomenė siekia formuluoti žmogaus ir sunorminti orios egzistencijos idėjas. Iš pradžių žmogaus orios egzistencijos normos vadinamos dieviškąja, o vėliau – prigimtinė teise. Taip pabrėžiama, kad jų kūrėjas yra kažkas aukščiau už bet kurį konkretų žmogų. Dieviškąją, arba prigimtine, teisę sukūrė ne metafizinis kūrėjas, jos susiklostė ilgame „mokymosi iš patirties“ procese. „Dieviškosios teisės“ ir „prigimtines teisės“ sąvokos išreiškia tokias elgesio taisykles, kurios susiklostė ne todėl, kad buvo suvoktos kaip sąlygos kokiam nors žinomam tikslui pasiekti (t. y. lyg jos būtų specialiai sukurtos), o todėl, kad padėjo išlikti didesniam jas praktikuojančių grupių skaičiui, išstumiant kitas šių taisyklių nepraktikuojančias grupes [4, p. 34–37].

Prigimtinė teisė yra tokia privalomai sektino elgesio modelių visuma, kuri išreiškia žmonių, kaip socialinės bendrijos, egzistencijos esminių interesų apsaugoti žmogaus gyvybę ir orumą. „Vakarų teisės tradicijos formavimosi epochoje vyravo prigimtinės teisės teorija, – rašo Bermanas. Buvo visuotinai tikima, kad galiausiai žmogiškasis įstatymas kilo iš proto ir sąžinės ir todėl galiausiai gali būti patikrintas tik remiantis protu ir sąžine. Ne tik pagal to meto teisės filosofiją, bet ir pagal pačią veikiančiąją teisę, bet kokia veikiančioji teisė, tiek priimtas įstatymas, tiek paprotys, turi atitikti prigimtine teisę, nes kitaip ji stokatų teisinės galios ir jos būtų galima nepaisyti“ [5, p. 29]. Taigi prigimtinių žmogaus teisių pripažinimas ir realus įgyvendinimas laipsniškai įtvirtino Vakarų Europoje individo absoliutaus iškelimo virš visuomenės principą. Neatsitiktinai Diurkheimas pabrėžia, kad pagarba individo žmogiškajam orumui yra bendroji ir visuotinė vertybė.

„Iš prigimtinių teisių šiuolaikinė tarptautinė bendruomenė išskiria žmogaus gyvybę ir orumą, – rašo Ernestas Spruogis. – Pripažįstama, kad kiekvienas žmonių bendruomenės narys turi prigimtinių orumą, kuris yra svarbiausias teisių šaltinis <...>. Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra neatimamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai. Prigimtines žmogaus teisės – tai individo prigimtines galimybes, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse. Jos sudaro tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos ir papildomos visos kitos teisės ir kurios sudaro tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybes. Žmogaus gyvybė ir orumas <...> yra aukščiau įstatymo. Atsižvelgiant į tai, žmogaus gyvybė ir orumas vertinti kaip ypatingos vertybės“ [6, p. 52–53].

Taigi šiuolaikinio saugumo kaip socialinės problemos supratimas ir saugumo kūrimas neatsiejamas nuo žmogaus teisių įgyvendinimo klausimų nei valstybės mastu, nei tarptautinėje erdvėje. Individo saugumo garantijų kūrimas yra būtinas minimalus ne tik visuomenės ir valstybės, bet ir tarptautinio saugumo pagrindas. „Žmogaus teisių standartai universalėja, – rašo K. Miliauskaitė. – Žmogaus teisių režimas, iškilęs po antrojo Pasaulinio karo, yra globalus mažiausiai dviem prasmėmis: pirma, individualios ir kolektyvinės teisės, apibrėžtos vis didėjančiu tarptautinių teisinių instrumentų skai-

čiumi, iš tikrųjų verčia taikyti jas visoms žmogiškoms būtybėms; antra, Jungtinių Tautų Organizacija užima pagrindinę vietą žmogaus teisių standartų įtvirtinimo ir plėtojimo procese” [7, p. 140].

Žmogaus teisių ir jų teisinių garantijų įgyvendinimas bet kuriuo socialiniu lygiu yra nuolatos vykstantis saugumo kūrimo procesas. Nėra absoliutaus saugumo, jis visada yra santykinis reiškinys. Šiuo požiūriu žmogaus teisių ir jų įgyvendinimo teisinių garantijų kūrimas ir įgyvendinimas yra nesi- baigiantis procesas. Nėra tokio saugumo aspekto, kuris vienokiu arba kitokiu laipsniu nebūtų susijęs su žmogaus teisių ir jų įgyvendinimo teisinių garantijų kūrimu.

Valstybė kaip grėsmės šaltinis

Socialinės struktūros formavimasis įprasmina visuomenės egzistenciją ir valdymo formos po- žiūriu. Anot T. Hobso, žmonės sukūrė valstybes tam, kad „apsigintų nuo užsieniečių invazijos ir nuo tarpusavio užpuolimų, taip saugodami save ir stengdamiesi išgyventi ir prasimaitinti savo darbu ir žemės vaisiais bei patenkinamai gyventi“. Panašiai teigė ir Dž. Lokas: „Pagrindinis ir didis žmonių su- tikimo paklusti vyriausybei motyvas yra išsaugojimas nuosavybės“ (nuosavybė čia reiškia gyvybes, laisves ir turtus), kuri prigimtinėje būklėje yra „labai nesaugi“ [2, p. 72]. Valstybė tampa mechanizmu, kuriuo žmonės siekia reikiamo saugumo nuo socialinių grėsmių.

Minimalistinė valstybė kuriama individų ir jų bendruomenės saugumui užtikrinti. Remiantis Dž. Loko socialinės sutarties teorija, valstybė turi būti labai stipriai orientuota į ją sukūrusius individus. Šiuo požiūriu valstybė yra ją sukūrusių individų bendruomeniškumo forma ir turi būti vengiama rimtų valstybės ir piliečių susidūrimų. Valstybė ir visuomenė yra tiek suaugusios, kad individų saugumas arba nesaugumas yra neatsiejamas nuo valstybės saugumo. Anot P. Reynoldso, R. Nozicko ir kitų autorių, individų vertybės turėtų būti pirminis kriterijus vertinti valstybės elgesį, nes minimalioje valsty- bėje kolektyvinės struktūros turi būti subordinuotos pirminei žmogaus teisių vertybei [8, p. 47–48].

Maksimalios valstybės koncepcija remiasi prielaida, kad valstybė yra daugiau nei individų ben- druomenė, ji pati turi savo interesus. Šie interesai gali kilti iš įvairių šaltinių, kuriuos skirtingai sureikš- mina klasikinės politinės ideologijos. „Ironiška, – remdamasis Tuckeriu rašo Buzanas, – bet maksima- lios valstybės koncepciją galima pagrįsti nuosekliai plėtojant ir socialinio kontrakto doktriną. Čia ar- gumentas būtų toks – valstybė įgyja nepriklausomą nuo piliečių poziciją dėl esminio vaidmens, kurį ji vaidina realizuodama individų interesus. Prigimtinėje būklėje chaoso sąlygos trukdo efektyviam indi- vidų vertybių siekimui, kuris, galima sakyti, neturi prasmės už valstybės ribų. Kadangi į valstybę turi būti žiūrima kaip į visų vertybių šaltinį, arba, mažų mažiausiai, kaip į būtiną sąlygą realizuoti bet kokią vertybę, tai valstybės išsaugojimas ir jos interesų siekimas pakyla aukščiau už paskirų individų intere- sus” [2, p. 75]. Maksimalios valstybės koncepcija, kitaip negu minimalistinė, interpretuoja individualų ir nacionalinį saugumą.

Abi valstybės sampratos yra labiau teorinės konstrukcijos nei socialinė tikrovė. Kur kas svar- biau apčiuopti tuos realaus socialinio gyvenimo raidos ypatumus, kurie susiję su valstybės grėsmių individo saugumui intensyvėjimu. Vakarų visuomenių socialinės raidos nagrinėjimas istoriniu lygina- muoju požiūriu atskleidžia visuomenės socialinės raidos lūžio ir politinio prievartos formų intensyvė- jimo ryšį. Pavyzdžiui, tironija – vienvaldystės forma – beveik neišvengiamai atsiranda daugelyje sen- vės graikų miestų, yrant aristokratijai ir klostantis pilietinei visuomenei. Praturtėję piliečiai VII–VI a. pr. Kr. dar neturėjo politinės patirties, kad patys galėtų valdyti. Šia aplinkybe dažnai pasinaudodavo koks nors demokratų vadas, kad taptų vienvaldžiu autokratu, ginančiu liaudį nuo kilmingosios diduomenės [9, p. 508]. Šiuolaikinė tironijos samprata susiklostė demokratijos ir sofistinės pasaulėžiūros pagrindu, kai buvo įsisąmoninta individualizmo ir valdžios ryšio idėja. Demokratijos „gynimas“ dažnai tapdavo tinkama politine retorika įgyti individualistinę valdžią ir galią, o ne tarnauti visuomenei ir valstybei.

Įsisąmoninto individualizmo ir valdžios ryšio idėją ypač ryškiai išreiškė makiavelizmas. N. Ma- kiavelis atskleidė visuomenės ryškaus politinio susiskaldymo, valstybės silpnumo ir politinės prievar- tos formų panaudojimo ryšį. Šiems sunkumams įveikti jis siūlė įvesti tironiją ir naudoti visas politinės prievartos formas. Neatsitiktinai ilgainiui jo politinė ir filosofinė valdymo doktrina buvo pavadinta ma- kiavelizmu.

Didžioji Prancūzijos revoliucija paženklino kitą socialinės raidos lūžio laikotarpį – perėjimą į pramoninę epochą. Šioje pamatinių vertybių sumaištyje į politinę areną išėjusios naujos socialinės jė- gos siekė teroru sukurti naują visuomenę. Teroras yra sistemingas priešininkų, dažniausiai politinių, bauginimas ir slopinimas smurto priemonėmis, siekiant juos psichologiškai palaužti ir net fiziškai su- naikinti. Terorą, kaip politinės kovos priemonės idėją, pirmieji įsisąmonino jakobinai ir praktiškai pa- naudojo prieš individus, jų grupes ir visą visuomenę. Jie pirmieji parengė baimės pavertimo valdžios

priemone doktrina, kurią išplėtojo Ž. P. Maratas. Jis suformulavo svarbiausią tezę, kuri išreiškia žodžio „teroras“ politinę prasmę: valdžiai užkariauti ir išlaikyti būtina sukurti masinės isterijos padėtį įbauginant visuomenę. Taigi jakobinų diktatūra yra teroro, kaip politinės kovos priemonės naudojimo ne tik prieš priešininkus, bet ir prieš visą visuomenę istorijos pradžios ženklas. Verta atsiminti ir tai, kad to meto visuomenės vertybių sąmoningas griovimas buvo aiškinamas naujos, būsimos pažangios visuomenės sukūrimo būtinybe. Įkandin valstybės terora, kaip politinės kovos priemonę, pradėjo naudoti ir kitos politinės jėgos, esančios valstybės viduje. Taip atsirado terorizmas kaip visuomenės ir valstybės įbauginimo priemonė, siekiant politinių tikslų.

Antrojo pasaulinio karo žiaurumai ir liūdna sovietinio gyvenimo patirtis leidžia teigti, kad valstybės interesų įgyvendinimas gali virsti žmogaus gyvybės vertingumo paniekimu ir jo orumo išniekinimu. Būtina nuolat kontroliuoti ir riboti iš valstybės kylančias grėsmes individo saugumui. Todėl neatsitiktinai 1948 metais buvo priimta Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija, kurios Preambulė teigia: „visiems žmonių giminės nariams būdingo orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas“ [10, p. 12].

Taigi valstybės grėsmių individo saugumui kontrolės ir ribojimo mechanizmas yra žmogaus teisės ir laisvės bei jų įgyvendinimo teisinės garantijos. Būtent pilietinių bei politinių žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas riboja valstybinės valdžios poveikį žmogui [11, p. 205–272], stabdo ir riboja valstybės galias [12, p. 1–64]. Kita vertus, reikia atminti, kad žmogaus teisių ir laisvių, kaip teisės vertingumo pagrindo, konstitucinis pripažinimas nėra vienkartinis aktas ir reikalauja iš visuomenės nenutrūkstamų moralinių pastangų saugoti visų jos narių teises, spręsti jų įgyvendinimo klausimus [13, p. 192].

Terorizmo apibrėžtis ir tarptautinio terorizmo susiformavimas

Tiesiogiai ir netiesiogiai iš valstybės kyla daug grėsmių, dėl to valstybė yra pagrindinis grėsmių individui šaltinis. Tas grėsmes galima sugrupuoti į keturias pagrindines kategorijas: kylančios iš įstatymų priėmimo ir taikymo; kylančios iš tiesioginio valstybinio administravimo arba politinio veiksmo prieš individą arba jų grupę; kylančios iš kovos dėl valstybės mechanizmo kontrolės; kylančios dėl valstybės išorinės saugumo politikos [2, p. 79]. Terorizmas patenka į kovos dėl valstybinių institucijų kontrolės keliamų grėsmių kategoriją, tai nepriklauso nuo to, ar teroristai kovoja, ar nekovoja dėl politinės valdžios. Visos terorizmo atmainos grasina individams: ir tos, kurių taikinyje yra valstybės aparatas, ir tos, kurių taikinyje yra gyventojų masės. Terorizmas, kaip ir kitos politinės prievartos formos, ne tik tiesiogiai pamina individų saugumą, bet gali stiprinti valstybės keliamas grėsmes individų saugumui, taip pat išorines grėsmes.

Terorizmas yra psichologinio poveikio žmonėms priemonė. Pagrindinis jo tikslas yra paveikti individų, socialinių grupių ir visos visuomenės saugumo jausmus, žudant konkrečias asmenybes ir atsitiktinai pasitaikiusias žmonių grupes. Todėl terorizmas apibrėžiamas kaip atskirų individų arba jų grupių grasinimas visuomenei smurtu arba jo naudojimas politiniais tikslais, veikiant ir prieš egzistuojančią vyriausybę, ir už ją, ir tokiais veiksmais siekiant paveikti kuo daugiau žmonių, ne tik tiesiogines aukas.

Šiuolaikinis terorizmas apima ir vietinį, ir valstybinį, ir tarptautinį lygį. Svarbiausias jo tikslas – įbauginti ir demoralizuoti visuomenes. Kitaip tariant, sukurti visuomenėje neurozinę – grėsmės dydį neatitinkančią baimę. Eiliniai visuomenės nariai dažniausiai nepajėgūs teisingai apibrėžti terorizmo šaltinį, jo keliamą pavojų ir priemones, reikalingas jam sumažinti bei neutralizuoti. Įbauginti ir demoralizuoti žmonės ima reikalauti iš valdžios jų saugumą užtikrinančių veiksmų, dažniausiai pritardami ir tokiems valdžios veiksams, kurie šiems žmonėms nėra naudingi. Grįžtamąjį pavojų visuomenei kelia ir tai, kad su valdžia susijusios socialinės grupės išmoko terorizmo keliamą pavojų naudoti savo tikslams įgyvendinti.

Taigi terorizmas, kaip ir kitos politinės prievartos formos, ne tik tiesiogiai pamina individų saugumą, bet ir gali sustiprinti valstybės keliamas grėsmes individų saugumui, taip pat ir išorines grėsmes. Dėl kovos su terorizmu išsekusi valstybė gali tapti kitų valstybių politinės, ekonominės arba net karinės intervencijos grėsmės objektu. Silpnindami žmonių tikėjimą, kad valstybė gali užtikrinti visuomenės saugumą, teroristai gali priversti valstybę padaryti savo saugumo priemones labai įkyrias. Šį procesą dar labiau aštrina aktualūs ir potencialūs pavojai, kad teroristai įsigis aukščiausios technologijos ginklų. Negailestingo, beprotiško nusistatymo ir masinio naikinimo ginklų naudojimo galimybės derinys galėtų sukelti beprecedentį iššūkį viešosios tvarkos ir individų teisių pusiausvyrai. Reaguodama į tokias grėsmes, net vadinamoji minimali valstybė turėtų įgyti maksimalios valstybės pavidalą. Tai keltų realias grėsmes žmogaus teisių įgyvendinimui.

Yra gana daug priežasčių tarptautinį terorizmą pripažinti viena svarbiausių grėsmių šiuolaikinei tarptautinei sistemai ir visuomenių saugumui. XX a. antrojoje pusėje dviejų pasaulinių sistemų „šaltasis karas“ sukūrė tarptautinio terorizmo formavimosi prielaidas, nes abiejų sistemų atitinkamos institucijos slapta vadovavo nacionalinio išsivadavimo kovai Azijoje, Lotynų Amerikoje ir Afrikoje: rengė partizaninio teroristinio karo ideologus ir kovotojus, juos aprūpindavo ginklais ir finansais. Tuo pačiu metu terorizmo, kaip socialinio reiškinių, užkardymas tarptautinės teisės priemonėmis vyko ir tebevyksta vangiai.

JAV pastangomis Afganistano nacionalinio išsivadavimo kovoje prieš Sovietų Sąjungą susiformavo tarptautinės modžahedų – musulmonų kovotojų už tikėjimą grupės. Sovietų Sąjungos kariuomenės pasitraukimo, Talibano režimo įsitvirtinimo, komunistinės sistemos griūties ir Vakarų civilizacijos raidos sunkumų painiava nukreipė tarptautinės bendrijos dėmesį nuo Afganistano, kuriame susiklostė palankios vidinės militaristinės ir ideologinės sąlygos parengti naują pasaulio politinę viziją ir su ja susieti modžahedų tarnybos šventumą. Tarptautinės modžahedų grupės ir jų rengimo centrai buvo sujungti į „Al Qaeda“ organizaciją islamo pasaulio kūrimo ideologijos pagrindu. Ji remiasi teze apie likimo nuskriaustą „islamo tautą“. Kol kas šios ideologijos nepropaguoja islamo religiją išpažįstančios valstybės.

Naujo pasaulio sukūrimo vizijos nėra visiškai naujas socialinis reiškinys. Vakarų pasaulio šalys skirtingais laikotarpiais patyrė naujos visuomenės prievartinį kūrimą: jis neišvengiamai grindžiamas terorizmu ir masinėmis aukomis. Galima sutikti su prielaida, kad „islamo tautos“ žadintojai savo mąstysena artimesni 1917 m. perversmą surengusiems bolševikams, o ne musulmonų dvasininkams, tik bolševikų retoriką pakeitė islamo retorika [14]. Jie tikisi sukelti spartesnę islamo pasaulio raidą sustabdant Vakarų pasaulio plėtrą. „Al Qaeda“ strategų sukurta islamo pasaulio politinė vizija galbūt patraukli daugeliui musulmonų.

„Al Qaeda“ požiūriu yra du būdai sukurti islamo pasaulį: stengtis pasivyti Vakarus arba sustabdyti jų plėtrą. Pasak „Al Qaeda“ analitikų, pirmasis būdas yra nerealus. Modžahedų karinė patirtis, disponuojami finansiniai šaltiniai ir teroristų rengimo centrai bei šiuolaikinės ryšio priemonės padėjo „Al Qaeda“ sukurti tarptautinį terorizmo tinklą, kuriuo siekiama sustabdyti Vakarų plėtrą. Pagrindiniu terorizmo taikiniu „Al Qaeda“ pasirinko Jungtinių Valstijų visuomenę, kuri labiausiai įkūnija Vakarų veržlumą. Nėra jokių abejonių, kad prie šio taikinio „Al Qaeda“ nesustos, nes jos tikslas – įbauginti Vakarų visuomenes. Taiigi Vakarų visuomenėms metamas galingas iššūkis.

Globalizacija kaip žmogiškosios būties matmuo ir tarptautinio terorizmo kontekstas

Šio iššūkio Vakarų visuomenėms metimas sutampa su Vakarų civilizacijoje vykstančiomis giluminėmis permainomis, kurias išreiškia trys susiję globalūs procesai: 1) informacinės civilizacijos formavimasis, nulemiantis naujų socialinio pasaulio dėsnų raidą; 2) viršnacionalinių politinių bendruomenių ir su jomis susijusių tapatybių formavimasis, kuris transformuoja socialinį pasaulį ir grįžtamai aštrina nacionalinio tapatumo problemą; 3) globalizacijos plitimas, kuris sukelia ir teigiamų, ir ypač neigiamų socialinių padarinių, suprantant juos plačiąja prasme¹. Šie skirtingos apimties globalūs procesai yra ne tik socialinio pasaulio naujų transformacijų šiuolaikiniai šaltiniai ir veiksniai, bet ir augančios grėsmės visuomenių saugumui.

Šie pokyčiai yra dramatinio pobūdžio, visi jie pasireiškė daugelyje šalių, patiriančių panašią raidos stadiją ir vyko panašiai tuo pačiu istoriniu laikotarpiu. Apie artėjančias grėsmes XX a. viduryje įspėjo T. S. Eliotas: visuomenei vystantis funkcinio sudėtingumo ir diferenciacijos linkme, galime tikėtis, kad atsiras keletas kultūrinių lygmenų – trumpai tariant, iškils klasės arba grupės kultūra. Jis nurodė, kad su kuria nors socialine grupe arba klase siejamos kultūros reikšmė yra kitokia nei su visa visuomene siejamos kultūros [15, p. 145–146]. Mes kaip tik dabar gyvename viską persmelkiančių informacinių komunikacinių ir socialinių įtampų raizgynuose, kuriuos kuria vis gilėjantis kultūros ir socialinės struktūros atotrūkis. Šiuo pagrindu išsikerio grupių kultūra ir su ja susijusios nukrypstančio elgesio (deviacijos) formos – niekinamas elgesys mokykloje ir darbe, etninis ir politinis smurtas, agresija sporte, riaušės ir kitos vietinių gaujų elgesio formos [16, p. 150–180]. Žiniasklaidoje įsitvirtino jėgos ir smurto kultas.

¹ Prie socialinių padarinių plačiąja prasme priskiriami ekonominiai, ekologiniai, kultūriniai, politiniai, psichologiniai ir socialiniai siaurąja prasme poveikiai. Socialinius poveikius siaurąja prasme sudaro poveikis užimtumui, naujų darbo vietų sukūrimui; poveikis švietimui ir mokymui, savišvietai; poveikis sveikatai, gyvenimo kokybei; poveikis bendravimui socialinėse grupėse ir tarp jų; poveikis vietos bendruomenės socialiniam sutelktumui.

Glaustai apibrėžkime informacinės visuomenės esmę. Informacija besiremianti visuomenė vis labiau padeda didėti laisvės ir lygybės mastui. Pasirinkimo laisvė, nesvarbu, ar tai būtų kabelinės TV kanalų, pigesnių prekybos centrų, ar draugų internete pasirinkimas, – rašo Fr. Fukuyama, – vis labiau įgauna neribojamą pobūdį [17, p. 12]. Visų rūšių politinės ir korporacinės hierarchijos patiria poveikius ir pradeda byrėti, nes dėl nelanksčios biurokratinės struktūros, kuri siekė savo taisyklių ir prievartos priemonėmis kontroliuoti viską ir visus savo įtakos sferose, nespėja persiorientuoti į žiniomis grindžiamą ekonomiką ir taip praranda valdžią. Pavyzdžiui, JAV korporacijų restruktūrizacijos proceso metu, 1980–1990 metais, daugiausia buvo atleista 40–60 metų vidurinės grandies vadybininkų. Jie buvo priversti pradėti naują karjerą arba dėl nepakankamo lankstumo anksti išeiti į pensiją [17]. Taigi vienaip arba kitaip priėjimas prie informacijos skatina individo savarankiškumo augimą.

Informacinę erą žmonės dažniausiai susieja su interneto pasirodymu XX a. devintajame dešimtmetyje. Fr. Fukuyama ir kiti autoriai (pvz., Bellas) argumentuotai parodo, kad išsivysčiusiose šalyse perėjimas iš pramoninės eros į informacinę prasidėjo maždaug apie XX a. šeštojo dešimtmečio vidurį ir baigėsi devintojo dešimtmečio pradžioje [17, p. 13–14]. Daugelyje šalių perėjimą iš pramoninės eros į informacinę erą lydėjo labai grėsmingas buvusių aukšto pragyvenimo lygio socialinių sąlygų pablogėjimas: augo socialinės dezorganizacijos ir nusikalstamumo lygis; smarkiai pagreitėjo giminstės ryšių, kaip socialinio instituto, nusilpimas; daugelyje Europos šalių ir Japonijoje gimstamumas nukrito iki tokio lygio, kad XXI a. šių valstybių gyventojų skaičius sumažės, jeigu bus užkardyta imigracija; mažėja santuokų ir daugėja skyrybų; mažėjančio gimstamumo sąlygomis vis daugiau gimė nesantuokinių vaikų, pavyzdžiui, JAV ne santuokoje gimė apie 1/3 vaikų, Skandinavijoje – per 50 proc.; įsivyravo labai žemas pasitikėjimas visuomeniniais politiniais institutais; pasikeitė tarpusavio bendravimo ir dalyvavimo vieni kitų gyvenime pobūdis: tarpusavio ryšiai tapo mažiau pastovūs, mažiau įpareigojantys ir apimantys mažiau bendraujančiųjų. Tarp XX a. šeštojo ir devintojo dešimtmečio labai ryškiai reiškėsi europinis terorizmas, kurį atskirose šalyse skatino dviejų politinių stovyklų priešstata, nacionalistinė ideologija ir, P. Bergerio žodžiais tariant, „skystasis“ liberalizmas, kuris suabsoliutino moralinio reliatyvizmo idėją, pagal kurią visuomenėje negali būti jokio vyraujančio vertybių ir normų rinkinio. Kai toks reliatyvizmas apima politines vertybes, kuriomis grindžiama liberalioji demokratija, toks liberalizmas pradeda save griauti iš vidaus [17, p. 383].

Fr. Fukuyamos požiūriu, įvyko didysis socialinių vertybių sprogdymas. XX a. vidurio pramoninės eros visuomenėse vyravusios socialinės vertybės atitrūko nuo sudėtingėjančios ekonomikos, grindžiamos informacija. Kitaip sakant, visuomenėje esančio socialinio kapitalo nepakanka tolesnei ekonomikos plėtrai. Socialinis kapitalas – tai visuma neformalių vertybių ir normų, kurių laikosi socialinių grupių nariai ir kurios leidžia bendradarbiauti šios grupės ir visuomenės viduje. Visuomenės gyvybingumui ir saugumui būtinų moralinių normų kūrimasis atitrūko nuo politinės ir ekonominės srities raidos.

Tik XX a. devintajame dešimtmetyje, kai išsivysčiusiose šalyse išryškėjo socialinio kapitalo atskūrimas ir dėl to pradėjo stabilizuotis iki tol blogėjančios socialinės sąlygos, atsigręžta į saugumo sąvokos plėtotę bei visuomenės saugumą – socialinį saugumą, – kuris yra bendrojo saugumo sudėtinė dalis. „Galbūt labiausiai šis procesas, – rašo B. Buzanas, atspindi nepermdalaujamą tarpusavio priklausomybės koncepcijos spaudimą abiem ankstesniems mąstymo būdams – realizmui ir idealizmui“ [2, p. 44]. Šiomis sąlygomis buvo plėtojama bendro saugumo idėja, kurią 1982 m. pirmąkart pagarsino Palmės komisija. Bendro saugumo kategorija pabrėžė tarpusavio priklausomybę saugumo santykiuose. Tai prieštaravo iki tol vyravusiems nacionalinio saugumo prioritetams tradicinėje strategijoje.

Taigi kalbame apie tokią visuomenėje egzistuojančią tvarką, kuri žmogui keltų pasitikėjimą, t. y. visuomenė turi socialinio kapitalo išteklių. Ši tvarka yra naudingesnė už pasitikėjimą nekeliančią socialinę tvarką bent dviem požiūriais: 1) reikalauja mažiau papildomų išlaidų skirti individų veikimo kontrolei, siekiant užtikrinti pačios socialinės tvarkos sėkmingą funkcionavimą, 2) sukuria pasitikėjimą, kaip tam tikrą socialinį kapitalą, reikalingą demokratijos veiksmingumui (R. Putnamas, 1993) ir ekonomikos augimui (F. Fukuyama, 1995).

Pasitikėjimas – tai saugumo ir komforto žmonių santykiuose jausmas, kuris būtinas kuriant žmonių gerovę ir saugumą. Pasitikėjimą galima priskirti prie tų bazinių poreikių, kurie yra bendri visai žmonijai ir todėl yra bendros vertybės. A. Maslow pabrėžė, kad „šie poreikiai, arba vertybės, susiję hierarchiškai ir evoliuciškai – pagal stiprumą ir pirmumą. Pavyzdžiui, saugumas yra galingesnis ir stipresnis, skubesnis, anksčiau atsirandantis, gyvybiškesnis poreikis nei meilė, o maisto poreikis dažnai yra stipresnis už kiekvieną kitą. Be to, visus šiuos poreikius galima laikyti žingsniais laiko taku prie bendro savęs aktualizavimo, kuris apima visus bazinius poreikius“ [18, p. 343]. Be pasitikėjimo neįmanoma nustatyti gerų, artimų santykių. Pasitikėjimu pabrėžiame subjektyvų saugumą, kuris nebūtinai siejasi su tikru saugumu, kita vertus, subjektyvus saugumas implikuoja ir susiklosčiusią žmogaus

padėtį visuomenėje, jam kylančias grėsmes. Todėl pasitikėjimo didinimas pirmiausia susijęs su pažinimu to, „kas privaloma daryti arba neleistina daryti tam tikromis aplinkybėmis. Vengiant pavojaus, ne mažiau svarbu žinoti, ko neleistina daryti, negu žinoti, kas būtina daryti norint gauti konkretų rezultatą“ [4, p. 36].

Labai panašu, kad informacinės eros visuomenės turi labai mažai socialinės tvarkos kūrimo alternatyvų: sudėtingą ekonomiką turi atitikti pasitikėjimą kelianti socialinė tvarka. Priešingu atveju sunku tikėtis pergalės susidūrus su nauju karo tipu – asimetriniu, globaliu ir daugiamačiu. Kai kurie autoriai tokį karo tipą pavadino civilizaciniu karu, lyg jame būtina turi susidurti skirtingų civilizacijų atstovai. Šiuo atveju svarbiau yra tai, kad, kaip autoriai pabrėžia, nematomo fronto linijose priešininkai sieks vienas kitam primesti savo pagrindines vertybes. Tokių karų pagrindinė forma bus totalinis partizaninis teroristinis karas, beveik vienu metu vykstantis visose Vakarų aljanso valstybių teritorijose. Savo vertybių atsisakymas suprantamas kaip pralaimėjimas [19, p. 340–341]. Po 2001 m. rugsėjo 11-osios civilizacinis karas tapo tikrove.

Vakarų šalių visuomenėms reikia padėti psichologiškai pasiruošti kovai su terorizmu, įgyti įgūdžių susidoroti su neurozine baime, kurią sukelia realūs teroro aktai, ypač jų demonstravimas televizijos kanalais. Būtina išnagrinėti ir tiksliau teisiniu būdu apibrėžti žiniasklaidos vaidmenį skleidžiant informaciją apie terorizmą. Kova su terorizmu nėra ir nebus vien technologinio pobūdžio. Šiuolaikinėje antiteroristinėje kovoje būtina aiškiai apibrėžti visuomenės padėtį: ar visuomenė yra pasyvi galimų teroristinių aktų auka, ar ji užima aktyvios kovotojos su terorizmu poziciją, tam kurdama ir naudodama socialinį kapitalą. Kuo plačiau bendradarbiavimą skatinančios neformalios vertybės ir normos yra paplitusios visuomenėje, o ne tik atskirose grupėse, tuo didesni yra tos visuomenės socialinio kapitalo ištekliai, kuriuos ji gali naudoti antiteroristinėje kovoje ir spausdama valstybę šioje kovoje laikyti žmogaus teisių.

Galima daryti prielaidą, kad kai visuomenė turi didelius socialinio kapitalo išteklius, ji gerbia ir saugo žmogaus teises. Ši prielaida sėkmingai gali būti panaudota atvirkštiniu pavidalu: kai visuomenė negerbia ir negina žmogaus teisių, ši būklė rodo menką jos socialinį kapitalą. Tai galbūt kraštutinės pozicijos, tarp kurių telpa skirtingi socialinio kapitalo ir pagarbos žmogaus teisėms santykio deriniai. Šio tyrimo požiūriu svarbu pabrėžti tai, kad antiteroristinės kovos ideologijos pasirinkimui įtakos turi visuomenėje susiklostęs socialinio kapitalo ir žmogaus teisių saugojimo santykis.

Antiterorizmo ideologija gali būti dviejų iš principo skirtingų strategijų. Viena jų gali kliautis vien valstybe, kuri, siekdama kovos su terorizmu veiksmingumo, gali įtikinti visuomenę laikinai apriboti pagrindines žmogaus teises ir taip šioje kovoje tapti augančia grėsme ginamų individų saugumui. Giluminio vertybinio požiūriu ši strategija neturi ilgalaikės perspektyvos, nes be visuomenės aktyvios paramos valstybė negali apsaugoti vertybių, kurių nešėja yra pati bendruomenė.

Realistiniu požiūriu turime pripažinti, kad turi būti abipusis valstybės saugumo ir individo saugumo ryšys. Toks abipusis valstybės saugumo ir individo saugumo ryšys suprantamas kaip normali žmonių gyvenimo ir sugyvenimo sąlyga. Todėl pilietinės visuomenės požiūriu esminė yra tokia strategija, kuri remiasi abipusiu valstybės saugumo ir individo saugumo ryšiu. Pilietinės visuomenės subjektai turi aktyviai kurti socialinių ryšių tinklus ir taip įsitraukti į visuomenės saugumo kūrimą bei jo apsaugą. Ši kovos su terorizmu ideologija turi riboti galimybes įsigalėti tokiai valstybei, kuri pati taptų augančių grėsmių individų ir visos visuomenės saugumui šaltiniu. Todėl neišvengiamai ir pabrėžtinai reikia saugoti žmogaus teises ir laisves net terorizmo grėsmių akivaizdoje.

Išvados

1. Visuomenės saugumo ir žmogaus teisių ryšys istoriškai klostosi kaip neišvengiamai objektyvi būtinybė apsaugoti žmogaus padėtį socialinėje aplinkoje. Iš pradžių žmogaus padėtį visuomenėje siekiama apsaugoti moralinių normų pagrindu. Vėliau, įsisažmoninus valstybę kaip objektyviai pagrindinį grėsmių individui šaltinį ir esant tarptautinei politinei valiai, žmogaus gyvybės ir orumo apsauga susiejama su žmogaus teisių ir laisvių apsauga, deklaruojama tarptautiniu lygiu.

2. Įvairios politinės prievartos formos suintensyvėja visuomenės socialinės raidos lūžio laikotarpiais. Terorizmas yra toks įvairių politinės prievartos formų derinys, kai atskiri individai arba jų grupės grasina visuomenei smurtu arba jis naudojimas politiniais tikslais, veikiant tiek prieš egzistuojančią vyriausybę, tiek už ją, ir tokiais veiksmais siekiant paveikti kuo daugiau žmonių, ne tik tiesiogines aukas.

3. Šiuolaikinis tarptautinis terorizmas susiformavo nauju socialinės raidos lūžio laikotarpiu: perėjimas į informacinę erą sutampa su globalizacijos plėtra. Globalizacija tampa ne tik žmogiškosios būties matmeniu, bet ir sukuria sąlygas formuotis ir plėstis neigiamiems socialiniams padariniams,

pavyzdžiui, tarptautinei aplinkos ekologiškai degradacijai, tarptautiniam narkotikų tiekimui ir nusikaltamumui, tarptautinei šešėlinei ekonomikai ir terorizmui bei kt.

4. Svarbiausias tarptautinio terorizmo tikslas – įbauginti ir demoralizuoti Vakarų visuomenes ir įrodyti demokratinio politinio režimo modelio netinkamumą globalizacijos sąlygomis. Siekiama sukurti visuomenėje neurozinę – grėsmės dydžio neatitinkančią baimę. Eiliniai visuomenės nariai dažniausiai nepajėgūs teisingai apibrėžti terorizmo šaltinį, jo keliamą pavojų ir priemones, reikalingas jam sumažinti bei neutralizuoti. Įbauginti ir demoralizuoti žmonės ima reikalauti iš valdžios jų saugumą užtikrinančių veiksmų, dažniausiai pritardami ir tokiems valdžios veiksams, kurie šiems žmonėms nėra naudingi. Grįžtamąjį pavojų visuomenei kelia ir tai, kad su valdžia susijusios socialinės grupės išmoko terorizmo keliamą pavojų naudoti savo tikslams įgyvendinti. Todėl kyla realus pavojus žmogaus teisių įgyvendinimui.

5. Realistiniu požiūriu turime pripažinti, kad turi būti abipusis valstybės saugumo ir individo saugumo ryšys. Toks abipusis valstybės saugumo ir individo saugumo ryšys suprantamas kaip normali žmonių gyvenimo ir sugyvenimo sąlyga. Todėl pilietinės visuomenės požiūriu esminė yra tokia strategija, kuri remiasi abipusiu valstybės saugumo ir individo saugumo ryšiu. Pilietinės visuomenės subjektai turi aktyviai kurti socialinių ryšių tinklus ir taip įsitraukti į visuomenės saugumo kūrimą bei jo apsaugą. Ši kovos su terorizmu ideologija turi riboti galimybes įsigalėti tokiai valstybei, kuri pati taptų augančių grėsmių individų ir visos visuomenės saugumui šaltiniu. Todėl neišvengiamai ir pabrėžtinai reikia saugoti žmogaus teises ir laisves net terorizmo grėsmių akivaizdoje.

LITERATŪRA

1. **Грани** Глобализации. Трудные вопросы современного развития. – Москва: Альпина Паблшер, 2003.
2. **Buzan B.** Žmonės, valstybės ir baimės. – Vilnius: Eugrimas, 1997.
3. **Kavolis V.** Samprotavimai apie kultūrų rišlumą // Kultūros barai. 1998. Nr. 8–9.
4. **Hayek Fr. A.** Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. I d. Taisyklės ir tvarka. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
5. **Berman H. J.** Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis. – Vilnius: Pradai, 1999.
6. **Spruogis E.** Šiuolaikinės demokratinės valstybės socialinė paskirtis ir funkcijos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas (rankraščio teisėmis), 2002.
7. **Miliauskaitė K.** Žmogaus teisių sistema civilizacijų sambūvyje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas (rankraščio teisėmis), 2004.
8. **Reynolds P. A.** An Introduction to International Relations. – London: Longman, 1980.
9. **Antikos** žodynas. – Vilnius: Alma littera, 1998.
10. **Žmogaus** teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1991.
11. **Human rights in International Law. Legal and Policy Issues.** Edited by T. Meron. – Oxford: Clarendon Press, 1992.
12. **Robertson G.** Freedom, the individual and the law. – Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1993.
13. **Šlapkauskas V.** Pasitikėjimas – teisės socialinio veiksmingumo veiksnys // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2002. T. 24(16).
14. **Radzivilovičius T.** Teroristai tikisi įžiebtį pasaulinę revoliuciją // Lietuvos rytas. 2004 m. rugpjūčio 14 d. Nr. 187.
15. **Bell D.** Kapitalizmo kultūriniai prieštaravimai. – Vilnius: Alma littera, 2003.
16. **Krahe B.** The social psychology of aggression. – Hove UK: Psychology Press, 2001.
17. **Фукуяма Фр.** Великий Разрыв. – Москва: «Издательство АСТ», 2003.
18. **Maslow A.** Psichologiniai duomenys ir vertybių teorija // Gėrio kontūrai. – Vilnius: Mintis, 1989.
19. **Удовик С. Л.** Глобализация: семиотические подходы. – Москва: «Изд-во Рефл-бук», «Изд-во Ваклер», 2002.

The Relationship between Social Security and Human Rights as a Basis for the Legitimacy of the Antiterrorist Ideology

Assoc. Prof. Dr. Vytautas Šlapkauskas
Mykolas Romeris University

Keywords: *threats, security, human life, human dignity, terrorism, antiterrorist ideology.*

SUMMARY

The article attempts to reveal the meaning of the relationship between social security and human rights, on the basis of which a democratic state and civil society should formulate the ideology of fight against international terrorism. The essence of this relationship lies in the legal protection of two fundamental values—human life and human dignity. The legal protection of human life and dignity determines the network of social relations of a pluralistic society and is the main factor in the development of social security.

Most threats individuals face arise from the fact that people live in a social environment, which inevitably generates certain social, economic and political pressures. However, the primary source of threats is the state itself. It generates four categories of threats: 1) threats resulting from the passing and application of laws; 2) threats resulting from the state's direct administration or political activities directed against an individual or a group; 3) threats resulting from the struggle for the control of the state mechanism; 4) threats resulting from the state's foreign policy of security.

Terrorism fits into the category of threats resulting from the struggle for the control of state institutions. All the forms of terrorism are threats to individuals. Like other forms of political coercion, terrorism simultaneously undermines individual security and intensifies the threats the state poses to individual security.

Forms of political coercion usually prevail at the times of social crises. What we are facing nowadays is a new turning point in social development, namely, a transition to the age of information. This transition to the age of information coincides with the expansion of globalization. Not only is globalization becoming a dimension of human existence, but also a context of international terrorism. International terrorism poses a powerful challenge to the vitality of the democratic political models of Western societies in the epoch of globalization and information.

Therefore antiterrorist ideology should be based on the reciprocity of state security and individual security. A relationship of this kind should be considered a regular condition for the coexistence of social subjects, when the ideology of fight against terrorism emphasizes the fundamental necessity of the legal protection of human life and dignity.

